

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Дем'яненко О. О.,

здобувач кафедри політології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті здійснено комплексне дослідження оновлених ролей, які виконує громадянське суспільство у соціально-політичній системі, сформованих під впливом глобалізаційних процесів («охоронець», «адвокат», «постачальник послуг», «експерт», «інкубатор», «представник», «визначник стандартів» тощо), а також ключових умов, в яких відбувається співпраця громадянського суспільства, приватного та державного секторів, зокрема, невідповідність глобальних інституцій цілям, гіперпов'язаність світу, зростання інтересу до ролі віри і релігійної культури в суспільстві, громадський тиск через зростання економічної нерівності і т. д.

В статье осуществлено комплексное исследование обновленных ролей, которые выполняет гражданское общество в социально-политической системе, сформированных под влиянием глобализационных процессов («охранник», «адвокат», «поставщик услуг», «эксперт», «инкубатор», «представитель», «определитель стандартов» и т. п.), а также ключевых условий, в которых происходит сотрудничество гражданского общества, частного и государственного секторов, в частности, несоответствие глобальных институтов целям, гиперсвязанность мира, рост интереса к роли веры и религиозной культуры в обществе, общественное давление из-за роста экономического неравенства и т. д.

The article presents a comprehensive study of the renewed roles played by civil society in the socio-political system formed under the influence of globalization processes ('guardian', 'lawyer', 'service provider', 'expert', 'incubator', 'representative', 'standards definer', etc.), as well as the key conditions for cooperation between civil society, the private and public sectors, in particular the inadequacy of global institutions goals, hyperlinked world, increased interest in the role of faith and the religious sphere in society, public pressure due to the growth of economic inequality, etc.

Ключові слова: громадянське суспільство, приватний сектор, неурядові організації, міжнародні організації, глобалізація, профспілки, кооперативи, Інтернет, державний сектор.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізація, як процес комплексного переформатування світу в усіх його проявах, несе ряд змін і для такого феномену дійсності, як громадянське суспільство. З одного боку, глобалізація пропонує останньому уніфікацію процедур, структур і практик, з іншого, – розширює можливості, тим самим, змінюючи роль і наділяючи новими акцентами. Насамперед, провідними рушіями інновацій постають інформаційні та цифрові технології, які трансформують комунікаційний простір, спрощуючи інтеракції та збільшуючи активність провідних акторів.

«Глобалізація має два яскраво виражених вимірювання: масштаб (протяжність) та інтенсивність (поглиблення). З одного боку, вона визначає низку процесів, що охоплюють велику частину земної кулі або діють по всьому світу; таким чином, концепція має просторовий підтекст... З іншого боку, вона також передбачає інтенсифікацію на рівнях взаємодії, взаємозв'язку та взаємозалежності» [1, с. 319].

Комплексний аналіз актуальних глобалізаційних процесів, а також характеру їхнього впливу на засади діяльності громадянського суспільства у соціально-політичній системі, сформує науково обґрунтований каркас позитивних практичних адаптацій.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Різні теоретичні та прикладні аспекти функціонування громадянського суспільства (зміст, структура, засади діяльності, цілі та завдання, чинники впливу тощо) є предметом дослідження багатьох учених по всьому світу. До провідних фахівців з проблематики громадянського суспільства у контексті глобалізації належать У. Бек, Н. Задорожня, О. Задорожня, Е. МакГрю, С. Михейкін, Н. Тюхтенко, Г. Шехтер тощо. Проте, глобалізаційні впливи на форму та зміст громадянського суспільства лишаються ще недостатньо висвітленими у науковому дискурсі.

Формулювання цілей (мети) статті. Мета даної статті полягає у об'єктивації значущості глобалізації як чинника функціонування громадянського суспільства, що реалізується шляхом розв'язання декількох ключових завдань: 1) виявити нові умови діяльності організацій третього сектору, які спричинюються глобалізаційними впливами; 2) з'ясувати актуальні функціональні опції громадянського суспільства, що визначають його нові ролі у соціально-політичній системі.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Неурядові організації, профспілкові й релігійні лідери та інші представники громадянського суспільства відіграють різноманітні ролі, у тому числі критичні, в соціальному розвитку. За останні два десятиліття ці ролі змістилися, адже змінилося зовнішнє по відношенню до громадянського суспільства середовище. Якщо ще наприкінці ХХ століття громадянське суспільство переважно було захоплено процесом самопізнання, ідентифікацією власних потенцій, то сьогодні вектор пізнання переважно має зовнішнє спрямування. Останнім часом, внесок громадянського суспільства до глобальної світової системи став не менш інтенсивним ніж вплив держави та бізнесу.

«Еволюція сучасного етапу громадянського суспільства детермінується сукупністю не тільки внутрішніх факторів, обумовлених культурно-історичними, конфесійними, економічними, географічними та іншими особливостями, що в цілому визначило контури суспільно-політичних систем різних країн, але і зовнішніми факторами, пов'язаними з впливом процесів глобалізації» [2, с. 1].

Отже, зміна зовнішнього контексту веде до зміни ролі громадянського суспільства, яка, у свою чергу, змушує шукати оновлених дефініцій з урахуванням нових змістових конотацій.

Визначення змінюється, адже визнається, що громадянське суспільство охоплює сьогодні набагато більше, ніж просто «сектор», де панують неурядові організації: громадянське суспільство включає все більш широкий та більш динамічний діапазон організованих і неорганізованих груп, нові суб'єкти громадянського суспільства розмивають кордони між секторами та експериментують з новими організаційними формами, як онлайн, так і оффлайн.

Ролі також змінюються: актори громадянського суспільства демонструють власне значення як посередників, організаторів та новаторів, а також постачальників послуг та «адвокатів», у той час як приватний сектор відіграє все більш помітну та ефективну роль у подоланні суспільних викликів. Оновлений інтерес до ролі віри визначає потужні джерела соціального капіталу [3].

Змінюється контекст функціонування громадянського суспільства: економічна та геополітична сили зміщуються від Європи та Північної Америки; технології руйнують традиційні моделі фінансування та різко змінюють соціальну активність; політичний тиск здійснює спроби обмеження простору для діяльності громадянського суспільства у багатьох країнах. Усі ці зміни створюють виклики та можливості, а також вимагають швидкої адаптації з боку традиційних акторів.

Прогнозуючи майбутнє, лідери громадянського суспільства повинні зрозуміти, як зміна зовнішнього контексту впливатиме на їхні можливості здійснювати вплив та, зокрема, що означає ця еволюція для їхніх відносин із бізнесом, урядами та міжнародними організаціями. У бурхливому та невизначеному оточенні актори не зможуть більше ефективно працювати в ізоляції: нові, все більш ефективні способи вирішення суспільних проблем неминуче подолають традиційні секторні кордони. А це означає, що актори громадянського суспільства повинні шукати незвичні джерела для натхнення і актуальної успішної адаптації.

Попри усі наявні зміни базовими засадами діяльності громадянського суспільства лишаються «економічна свобода, поліформія власності, ринковий характер розвитку економіки; безумовне визнання і захист природних прав людини і громадянина; легітимність і демократичний характер влади; рівність усіх перед законом і правосуддям, надійна юридична захищеність особистості; правова держава, побудована на принципі поділу влади та взаємодії її окремих гілок; політичний та ідеологічний плюралізм, наявність легальної опозиції, свобода слова, думки, незалежність засобів масової інформації, невтручання держави і приватне життя громадян, їх взаємні права, обов'язки і відповідальність; класовий мир, партнерство і національна згода; ефективна соціальна політика, яка забезпечує належний рівень життя людей» [4, с. 10-11].

Тісно взаємодіючи з урядом, бізнесом та міжнародними організаціями, актори громадянського суспільства можуть і повинні забезпечити стійкий динамізм, якого потребує світ. Сила і вплив громадянського суспільства зростає, і його слід використовувати задля створення довіри і активізації дій у всіх секторах. Зміни, яких зазнає громадянське суспільство, наполегливо свідчать про те, що його більше не слід розглядати як «третьій сектор». Радше громадянське суспільство повинно слугувати клеєм, що пов'язує разом громадську та приватну діяльність з метою досягнення суспільного блага. Граючи цю роль, суб'єкти громадянського суспільства повинні забезпечити збереження власної основної місії, цілісності, цілеспрямованості та високого рівня довіри. У світі завжди потрібні незалежні організації та особи, які працюють як охоронці, етичні опікуни та адвокати маргінальних або недостатньо представлених груп суспільства.

Громадянське суспільство є динамічним, живим і впливовим, але також частково обмеженим. Протягом останніх двох десятиліть громадянське суспільство істотно розвивалося. На глобальному

рівні громадянське суспільство процвітає. Технології, геополітика та ринкова економіка створили можливості та тиск, стимулюючи створення мільйонів організацій громадянського суспільства по всьому світу, що породжує захоплюючі моделі для вираження громадян як в режимі онлайн, так і оффлайн, та посиленні зростаючою участі у процесах глобального управління. Помітний кількісний вибух реєстрування організацій громадянського суспільства (ОГС), включаючи значне збільшення активності у країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою. Хоча організації громадянського суспільства є недофінансованими в порівнянні з бізнесом і урядом, фінансування діяльності громадянського суспільства зросло суттєво в окремих областях за підтримки основних та спеціальних фондів.

Громадянське суспільство сьогодні визнається різноманітною і широкою екосистемою окремих осіб, громад та організацій. Інформаційно-комунікаційні технології відкривають простір влади, впливу і зв'язків з новими конфігураціями акторів, що призвело до значного зростання активності онлайн-громадянського суспільства і створення мереж, що створюються повз географічні, соціальні та фізичні розбіжності. Ці мережі дозволяють більшій кількості людей об'єднуватися і спільно реагувати на соціальні виклики.

Мережі громадян почали змінювати інтерфейс і очікування щодо розширення можливостей громадянського суспільства. З 2010 року відбулося оновлення енергії та участі громадян у різних формах по всьому світу, включаючи Арабську весну, протести громадян проти жорстких заходів в Греції та Іспанії; «За справедливі вибори» у Російській Федерації.

Велика кількість експертів переконана, що прийшов час громадянського суспільства. Як зазначає С. Міхейкін, «громадянське суспільство сьогодні перебуває у стані переходу на новий рівень свого розвитку, який можна охарактеризувати як глобальний інформаційно-комунікативний управлінський простір, в основі якого лежить індивід, здатний приймати оперативні рішення по всьому колу проблем, породжених викликами сучасного світу» [5, с. 111].

Громадянське суспільство сьогодні – рівноправний партнер, що знаходиться поряд із іншими зацікавленими сторонами, визнаний та представлений у глобальних процесах управління. Тоді як 20 років тому громадянське суспільство могло розглядатися як протидія іншим секторам, сьогодні формально організовані та вільно об'єднані групи громадянського суспільства все більше беруть участь у партнерстві з урядами та бізнесом, і займаються офіційними консультаційними процесами у багатосторонніх форумах, таких як Велика двадцятка та Організація Об'єднаних Націй.

Відповідно до щорічних звітів міжнародних організацій кількість міжнародних неурядових організацій (НУО) зросла з 6 000 в 1990 році до більш ніж 50000 у 2006 році, а тепер їх налічується понад 65000. На національному та регіональному рівнях, тільки в Китаї нараховується 460000 офіційно зареєстрованих некомерційних організацій, у діяльності яких задіяно майже шість мільйонів працівників. У 2009 році було підраховано, що Індія має близько 3,3 мільйонів громадських організацій.

По всьому світу є приклади енергійних заяв громадянського суспільства, що проявляється у просуванні принципів справедливості та рівного економічного розвитку, гендерної рівності та прав людини. Тим не менш, попри факт, що у багатьох країнах громада постійно набирає обертів, існують обмеження, що проявляються у надмірному нагляді за медіа або обтяжливих регуляторних перешкодах для НУО. Уряди багатьох країн обмежують простір для громадянського суспільства особливо на арені розвитку прав людини та демократичних принципів. Кроки з припинення чи обмеження свободи громадянського суспільства включають обмеження доступу до національного та іноземного фінансування, що створює перешкоди для мобільної комунікації, а також застосування обтяжливих адміністративних процесів реєстрації. Існують також обмеження для кооперації приватного сектору та громадянського суспільства у програмах соціальної відповідальності, особливо у сферах, де це може сприйматися як загроза державі.

Відповідно до проекту CIVICUS (CSI) 2008-2011 років, серед громадських організацій у 33 країнах, лише 8% вважали, що правове та політичне середовище для громадянського суспільства було повною мірою сприятливим для їхньої діяльності, 47% були переконані у тому, що їхня активність дуже обмежена, 45% – помірно обмежена [6].

У широкому сенсі громадянське суспільство може бути визначене, як «область поза межами сім'ї, ринку та держави», що охоплює спектр представників та організацій громадянського суспільства з широким колом цілей, різними структурами, рівнями організації, членства та географічного покриття. Хоча дескрипції різняться між установами та країнами, зазвичай «екосистема громадянського суспільства» включає:

- НУО, неприбуткові організації та організації громадянського суспільства (ОГС), які мають організовану структуру або діяльність, і є, як правило, зареєстрованими суб'єктами та групами;
- Інтернет-групи та заходи, включаючи соціальні медіа-спільноти, які можуть бути організованими, але не обов'язково мати фізичні, юридичні чи фінансові структури;

- Соціальні рухи колективних дій та / або ідентичності, які можуть бути фізичним або функціонувати онлайн;
- Релігійні лідери та організації;
- Профспілки та трудові організації, що представляють працівників;
- Соціальні підприємці, що використовують інноваційні та / або ринковоорієнтовані підходи до соціальних та екологічних цілей;
- Національні асоціації та заходи на місцевому рівні;
- Кооперативи, які належать і демократично контролюються їхніми членами.

Переважно актори громадянського суспільства працюють над зменшенням негативних впливів на суспільство та підвищенням соціального добробуту. Вони тягнуть до соціальної єдності, підвищення рівня економічного та соціального розвитку, зменшення рівня бідності, поганого здоров'я та нерівності, сприяння інтересам маргінальних груп, продовження захисту соціальних, громадянських та політичних прав, захисту навколишнього середовища і надання послуги у сфері охорони здоров'я, освіти тощо.

Світовий банк визнав поняття громадянського суспільства, розроблене низкою провідних дослідницьких центрів, а саме: «Широкий спектр недержавних і неприбуткових організацій, що мають присутність у суспільному житті, висловлюють інтереси та цінності своїх членів або інших людей на основі етичних, культурних, політичних, наукових, релігійних чи благодійних міркувань. Отже, до організації громадянського суспільства належать: громадські групи, громадські організації, профспілки, корінні групи, благодійні та релігійні організації, професійні об'єднання та фонди» [7].

ЄС вважає, що ОГС мають включати усі недержавні, неприбуткові структури, позапартійні та ненасильницькі, які організують люди для досягнення спільних цілей та ідеалів, чи то політичних, культурних, соціальних чи економічних. Серед них громадські організації, неурядові організації, релігійні організації, фонди, науково-дослідні установи, гендерні та ЛГБТ спільноти, кооперативи, професійні та бізнесові асоціації та неприбуткові ЗМІ. Профспілки та організації роботодавців, так звані соціальні партнери, складають окрему категорію ОГС.

Ролі, які різні зацікавлені сторони відіграють стосовно громадянського суспільства, розмиваються. Джерела соціального капіталу змінюються у все більш глобальному, гіперпов'язаному та багатовзацікавленому світі.

У межах складної екосистеми великої кількості активностей та відносин громадянського суспільства, деякі актори, такі як релігійні організації, соціальні медіаспільноти та мережі, починають відігравати більш значну роль.

Сучасне громадянське суспільство наділене наступними функціями (ролями):

- «охоронець» (управління інституціями з обліку та просування прозорості та підзвітності);
- «адвокат» (підвищення обізнаності про суспільні проблеми та виклики, а також підтримка позитивних змін);
- «постачальник послуг» (надання послуг для задоволення суспільних потреб, зокрема, у царинах освіти, здоров'я, харчування та безпеки, а також реалізація управління наслідками стихійних лих, швидкого реагування на надзвичайні ситуації);
- «експерт» (поширення унікальних знань та досвіду для формування політики та стратегії, а також визначення конструктивних рішень);
- «забудовник» (забезпечення освіти, перепідготовки, стажування тощо з метою нарощування потенціалу);
- «інкубатор» (розробка довготривалих та довгоочікуваних рішень);
- «представник» (надання сили голосу маргіналізованих або недостатньо представлених);
- «громадянин-чемпіон» (заохочення активної участі громадян у суспільному житті та підтримка прав громадян);
- «прихильник солідарності» (сприяння поширенню та зміцненню фундаментальних і загальних цінностей);
- «визначник стандартів» (створення норм, які формують ринок і державну діяльність).

Визнаючи, що жоден сектор не може вирішити світові головні проблеми суспільства самостійно, ці ролі все частіше виконуються через залучення до партнерських та спільних відносин як у структурі громадянського суспільства, так і в кооперації з зацікавленими сторонами з бізнесу, урядовими та міжнародними організаціями. Унікальна концепція громадянське суспільство як «простір, де ми виступаємо за спільне благо» набирає поширення, оскільки суб'єкти громадянського суспільства часто грають сприятливу роль в рушійних змінах у співпраці з іншими зацікавленими сторонами.

Лідерство та інновації «просвітлених» корпоративних та державних органів з вираженою прихильністю до соціального призначення доповнюють такі зусилля. Зміни в мобілізації капіталу приватних галузей на шляху до соціальних та екологічних цілей – наприклад, через корпоративну підтримку або громадські програми, нові моделі благодійності та інструменти соціальних інвестицій – представляють набір лідерів з корпоративного сектору, що прагне великих соціальних змін.

Бізнесові лідери великих транснаціональних корпорацій активно допомагають процесам глобального управління. Приміром, варто згадати спільну ініціативу Світової ділової ради з питань сталого розвитку (WBCSD), Міжнародної торгівельної палати (ICC), а також Глобального договору Організації Об'єднаних Націй (UNGC) для презентації коаліції провідних бізнесів у ході Конференції ООН зі сталого розвитку Rio+20.

Очевидно, що громадянське суспільство додає значної цінності іншим секторам, чи то шляхом офіційного партнерства, чи то через неформальне співробітництво або ж – непрямі впливи. Експерти з бізнесу, урядів і міжнародних організацій підкреслюють важливість ролі, яку відіграє громадянське суспільство в рамках більш широкої системи врядування.

Можна виділити принаймні три ключові сфери розширення впливу громадянського суспільства: 1) приватний сектор; 2) державний сектор; 3) міжнародні організації. Розглянемо більш детально прояви цих впливів.

Громадянське суспільство надає легітимність, майно та інтелект для допомоги розгортання рішень, які можуть бути додатковими або пов'язаними з інтересами приватного сектору. Громадянське суспільство використовується для того, щоб «робити більше за менше» у пошуку інноваційних рішень суспільних проблем. Багато було зроблено на основі концепції «скромних інновацій» останнім часом, аналогічно громадянське суспільство інкубувало сфери продуктів та послуг, що призвело до комерційних застосувань.

Також часто громадські організації та їхня діяльність здатні отримати доступ до місцевих знань, досвіду та розуміння, щоб подолати «останню милю», забезпечуючи зв'язки та розуміння потенціалу споживчої бази. Нарешті, багато сучасних гравців приватного сектору вибудовують відносини з ключовими лідерами думок, що впливають на політику та громадський порядок денний. На рівні формування інтересів організації громадянського суспільства та корпорації можуть створити ефективні коаліції з метою поступового збільшення впливу на цей дискурс.

Як частина «соціальної основи демократії» громадянське суспільство являє собою фундаментальну частину демократичної системи та акцентує важливі питання. Воно має здатність висловлювати суперечливі офіційній лінії погляди; представляти тих, хто не має голосу; мобілізувати громадян до організації у рухи; створювати підтримку зацікавленим сторонам; привносити

довіру до політичної системи, сприяючи прозорості та підзвітності. З точки зору формулювання політики громадянське суспільство є цінним партнером на основі глибокої предметної експертизи, підкріпленої досвідом «із перших рук», здатним розширювати інноваційний варіатив соціальних послуг та сприяти активному залученню громадян.

Представники громадянського суспільства часто виступають у суспільних відносинах, як зовнішні наглядачі, які змушують звітувати установи та індивідів по результатах власної активності, наприклад, у питаннях забруднення навколишнього середовища або ж ухилення від сплати податків тощо. Це ціннісна функція, яка доповнює державне управління та нагляд, на жаль, може бути недооціненою різними суспільними акторами. Аналогічно ОГС, діючи самостійно поодиночці чи у межах публічно-приватного партнерства, доповнюють і часто підтримують державні установи у наданні широкого спектру послуг населенню.

Зрештою, громадянське суспільство може виступати в ролі каталізатора міжсекторних змін, створюючи для урядів політичний та адміністративний «простір» для прийняття складних чи непопулярних рішень.

Представники громадянського суспільства мають значний досвід та експертні навички, особливо на найнижчому рівні, що може допомогти міжнародним організаціям ефективно формулювати власні політику та стратегію. У силу близькості до кінцевих бенефіціарів глобальної політики та програм організації та рухи громадянського суспільства можуть збільшити довіру до діяльності міжнародних організацій. Залучаючи громадянське суспільство як виконавчого партнера, міжнародні організації отримують більш ефективне втручання на рівні практичних впливів на цільову аудиторію.

Оскільки з'являються нові форми державно-приватного партнерства, громадянське суспільство також може забезпечити підзвітність, щоб пересвідчитись у тому, що результати є соціально та екологічно відповідними.

Сьогодні можна виділити цілу низку умов, які впливають на динаміку розвитку власне громадянського суспільства, його роль та взаємовідносини з іншими зацікавленими сторонами. Деякі з цих чинників працюють на користь посилення ролі громадянського суспільства, інші – закликають чіткіше визначити обов'язки та внески.

Глобальні інституції більше не відповідають цілям. Члени громадянського суспільства та бізнесу відзначають спад значущості традиційних інститутів, які існували з кінця Другої світової війни та їхніх керівних правил взаємодії. Бізнес, політична влада та громадянське суспільство сьогодні більше прагнуть соціально інклюзивної моделі управління та економічної політики.

Світ стає гіперпов'язаним. Завдяки збільшенню доступу до мережі Інтернет, соціальним мережам та мобільним пристроям, сила особистості як віртуального громадянина на підйомі. Масштаб соціальних мереж (у Facebook більше ніж мільярд користувачів, тоді як SinaWebo може похвалитися 400 мільйонами), а також швидкість передачі інформації змінили парадигму громадянина. І в результаті починають превалювати неієрархічні комунікаційні структури.

Зростає інтерес до ролі віри і релігійної культури в суспільстві. Актори урядів, бізнесу та громадянського суспільства переймаються вивченням нових способів використання сильних сторін релігійних організацій на місцях, в контексті розвитку місцевих громад, а також допомоги за кордоном та економічного розвитку. Віра також розглядається як джерело етичних принципів і цінностей в межах бізнес-моделей. Потребують визначення механізми для взаємодії з керівниками релігійних організацій з метою обопільно ефективної кооперації [8].

Існує глибокий громадський тиск (насамперед, економічні аргументи) стосовно відповіді на невідкладні проблеми нерівності. Наявні крайнощі багатства та глибина бідності по всьому світі в останні десятиліття створюють сувору реальність для лідерів урядів, бізнесу та громадянського суспільства. Сила Інтернету яскраво демонструє цю економічну нерівність, відтак, ставить кожен сектор під прожектор, вимагаючи швидкої та переконливої відповіді.

Відбуваються значні демографічні зрушення, які мають бути врахованими в економічній, політичній та соціальній системах. Демографічний розподіл молодих людей та осіб похилого віку наразі має і буде зрощувати свій вплив на те, як громадянське суспільство, бізнес та влада позиціонують власні стратегічні підходи щодо забезпечення можливостей працевлаштування, охорони здоров'я та механізмів реагування на потреби громадян.

Генерація молоді, яка нині з'являється, знає лише дротовий світ і активно використовує соціальні мережі для артикуляції нагальних проблем, використання своїх прав та створення позитивних суспільних змін. Планування розробки механізмів «доставки» за умов прогнозу, що до 2050 року населення Землі зросте до 9 мільярдів людей, більшість з яких житиме в економіках, що розвиваються, та у містах, представляє собою значний виклик.

Зменшується впевненість у розмірі, джерелах та режимах фінансування традиційними донорами, натомість виникають нові соціально спрямовані суб'єкти фінансування. Отже, традиційні джерела фінансування скорочуються. Окрім того, були внесені зміни до критеріїв донорів, в тому числі диверсифікація джерел фінансування, вимоги до партнерів з приватного сектору та більш суворі вимоги для демонстрації впливу. Одночасно з'являються нові джерела фінансування, такі як ринкові благодійники, соціальні підприємці та соціальні інвестиційні продукти. Також виникають нові механізми доступу до фінансування, наприклад, краудфандинг (фінансування громадою) та моделі на кшталт KIVA, онлайн-платформа кредитування, що об'єднує кредиторів та підприємців.

Зростає дефіцит довіри до установ та між секторами. Зростання громадянського протесту, що підтверджується дослідженнями компанії Edelman та інших, демонструє зниження рівня довіри з боку широких кіл громадськості до установ по всьому світі, як бізнесових, так і урядових. Найбільше під загрозою недовіри знаходиться державний фінансовий сектор. Ще один поточний виклик – це низький рівень довіри між окремими елементами громадянського суспільства, бізнесу та державної сфери в конкретних регіональних та національних контекстах.

Уряди, що стикаються з фіскальним тиском, зменшують рівень надання соціальних послуг. Актуальні занепокоєння щодо державного боргу та спроби відновити конкурентоспроможність після глобальної фінансової кризи 2008 року призвели до жорстких заходів, які скоротили державні витрати на соціальні послуги.

Гравці приватного сектору все частіше розробляють стратегії для вирішення соціальних та екологічних проблем. Ряд провідних підприємств сьогодні переорієнтовує свою діяльність з метою здійснити позитивний вплив на складні виклики суспільного життя, що стає основною частиною їхнього бізнесу та організаційної стратегії.

Окрім основних транснаціональних корпорацій, цей зсув відбувається і у країнах, що розвиваються, через керівництво «Чемпіонів сталого розвитку» такі, як Florida Ice and Farm Company S.A., що базується в Коста-Ріці, яка використовує стратегію «потрійної ефективності» (економічний, екологічний та соціальний впливи) та збільшує доступ до власних продуктів для бідних сільських громад, таким чином, відповідаючи на проблему недоїдання.

Такі стратегії стали називатися прагненням до «спільної цінності», що передбачає формування економічної цінності таким чином, щоб була створена цінність для всього суспільства, шляхом забезпечення його актуальних потреб. У результаті підприємства, які використовують ці стратегії, не бачать себе поза громадянським суспільством, а сприймаються як його частина, що діє у спільних інтересах.

Нові моделі економічної та політичної влади виникають через зміни по осі розвитку. Традиційна динаміка розвитку Північ-Південь оскаржується геополітичними та економічними зрушеннями, в тому числі іноземними прямими інвестиціями країн з економікою, що розвивається, такими як інвес-

тиції Китаю до Африки; зміною фокусу країн-донорів з надання допомоги до торгівля з ключовими ринками, що розвиваються; новою мапою найбільш швидкозростаючих країн Африки, Азії та Латинської Америки. У відповідь, багато міжнародних організацій громадянського суспільства намагаються «інтернаціоналізувати» свої фінансові та управлінські структури.

Чи зможе процвітати громадянське суспільство в епоху глобалізації, чи зможе подолати певні негативні наслідки економічних глобальних змін? Цим питанням переймається Г. Шехтер у науковій роботі «Відродження громадянського суспільства. Глобальні та порівняльні перспективи». Дослідник переконаний у позитивній динаміці громадянського суспільства, насамперед, через плюралізм його суб'єктів, а також нові функціональні конотації. Інтенсифікація участі громадянського суспільства у вирішенні не лише соціальних, але й політичних проблем, яка спостерігається на даному етапі, може бути визначена передумовою відродження громадянського суспільства [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Динамічні глобалізаційні процеси багато в чому визначають умови та виклики, з якими повсякденно стикається громадянське суспільство. Швидкість та ефективність діяльності постають провідними критеріями оцінки його розвитку. Практична динаміка останніх 20 років доводить, що громадянське суспільство переймає нову роль – рівноправного партнера – поряд із такими акторами, як держава та приватний сектор. Більше того, саме організації громадянського суспільства користаються сьогодні найбільшим рівнем довіри людських мас. Тим не менш, складність та багаторівневість сучасних соціально-політичних проблем, підтверджує необхідність колаборації між цими провідними акторами. Одна із показових характеристик громадянського суспільства – тенденція до кібернетичної адаптивної системи – визначатиме особливості її розвитку протягом найближчого десятиліття. Саме вона має стати одним із провідних дослідницьких аспектів майбутніх наукових розвідок.

Література:

1. McGrew A. Global Politics in a Transitional Era [Text] // Global Politics: Globalization and the Nation-State, ed. A. McGrew, P. Lewis. – Cambridge : Polity Press, 1993. – P. 311-326.
2. Задорожня Н., Задорожня О., Тютенко Н. Еволюція громадянського суспільства в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Н. Задорожня, О. Задорожня, Н. Тютенко. – Режим доступу : http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2967/1/15_ЕВОЛЮЦІЯ%20ГРОМАДЯНСЬКОГО%20СУСПІЛЬСТВА%20В%20УМОВАХ%20ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.pdf. – Назва з екрану.
3. President's Advisory Council on Faith-based and Neighbourhood Partnerships (2010): A New Era of Partnerships: Report of Recommendations to the President, Washington DC: White House Office on Faith-based and Neighborhood Partnerships, <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/microsites/ofbnp-council-final-report.pdf>
4. Бек У. Что такое глобализация? [Текст] / пер. с нем. А. Григорьева и В. Сидельника; общая ред. и послесл. А. Филиппова. М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
5. Михайкин С. В. Тенденции развития гражданского общества и правового государства в условиях глобализации [Текст] / С. В. Михайкин // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2011. – №4 (10): в 3-х ч. 4.1. – С. 111-114.
6. CIVICUS (2012): State of Civil Society 2011, Johannesburg: CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation, <http://socs.civicus.org/wpcontent/uploads/2012/04/State-of-Civil-Society-2011.pdf>
7. World Bank (2009): World Bank – Civil Society Engagement: Review of Fiscal Years 2007-2009, Washington DC: World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/CSO/Resources/CivilSocietyBook2009final.pdf>
8. The Pew Forum on Religious and Public Life (2010): The Global Religious Landscape: A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010, Washington DC, <http://www.pewforum.org/global-religious-landscape.aspx>.
9. Schechter G. M. The Revival of Civil Society. Global and Comparative Perspectives. Ed. by Schechter Michael G. – London: MacMillan, 1999. – 295 p.